

Aktuellt från webben

En fråga om statistik

Stadsbibliotekarien Fredrik Hjelmqvist förde noggrann statistik över allt som utfördes på biblioteket. Det gjorde att han hade goda grunder i sina diskussioner med borgarrådet Oscar Larsson och stadshusets ekonomer. Statistiken får ses som exempel på vad Sven-Eric Liedman kallar ”hård upplysning”, och det var ett genomgående drag inom hela stadsförvaltningen i Stockholm, där allt helst skulle vara ”mätbart”.

Kostnad per boklån räknades noga ut och personalkostnad/boklån (bokanslag delat med antal utlånade böcker, delat med kostnad för löner och sociala avgifter). Sålunda 1931: 0,22 för Stockholm och 0,16 för Köpenhamn, beroende på högre löner i Stockholm. Lån per invånare 4,64 i Stockholm mot bara 2,2 i Göteborg och ännu lägre i Köpenhamn med större befolkning. Det senare var en stark ökning på bara några år.

I 1933 års verksamhetsberättelse noterar Hjelmqvist att SSB utgav 600 boklån/timme, och att 4 kronor och 9 öre var medelpris för inköpt litteratur (siffrorna var främst ägnade åt de politiker som ständigt ville skära i bibliotekets anslag och krävde högre effektivitet). En genomsnittlig bok i klotband utlånades 100–150 gånger.

33 procent av utlånen skulle vara facklitteratur, ett krav från Stockholms politiker. Detta styrdes inte av efterfrågan, utan av ”pedagogiska principer”. Det rationella tänkandet över den ekonomiska verksamheten var genomgående, redan 1922 konstaterade Greta Linder om personalens låga löner i Sverige att ”de löner man föreslagit – vilka äro det exaktaste uttrycket för varåt man syftar med sin verksamhet”.

(Personalen delgavs naturligtvis alla dessa siffror, för att spurras och lockas att börja tävla mot varandra filial mot filial.)

Begreppet ”modern företagsorganisation” var amerikanskt, upphovsmannen F.W. Taylor, och både danskt och svenskt biblioteksväsen var inspirerat av hans teorier. Hjelmqvist var en stor beundrade av ”scientific management”, vilket motsäger omdömet om honom av Arnold Ljungdal, som var anställd på SSB, som en världsfrånvärd ”kammarlärd” (i romanen *Farväl till Don Juan*, som skildrar SSB på 1930-talet).

Hjelmqvists adept Valter Ahlstedt, som snabbt avancerade till förste bibliotekarie, skriver 1947 apropå förslaget om ett förvaltningsbibliotek i Stadshuset: ”Det kan knappast vara förenligt med god rationalisering att ett arbete, som kan skötas centralt, ombesörjes av icke utbildad personal på olika håll, efter olika metoder och utan inbördes samarbete”.

Hjelmqvist ger till och med exakta tidsangivelser för arbetet: 17,5 timmar per vecka användes för budsändningar mellan filialerna, bokuppsättningen tog 597,5 timmar i veckan 1939. ”Medeltalet av den tid som på filialerna användes för uppsättning av en volym är 64 sekunder.” Även hans efterföljare som stadsbibliotekarie, Knut Knutsson, skulle visa ett stort intresse för rationalisering, statistik och tidsstudier, liksom Göteborgs legendariske bibliotekschef Sigurd Möhlenbrock efter kriget.

Utdrag ur en kommande bok om Stockholms stadsbibliotek 1928–1939, av Mats Myrstener, bibliotekarie & biblioteksforskare

<http://foreningenbis.com>, 22 november 2013

